The Central Research institute
of the Armed Forces of Ukraine

Military Science. Vol. 2 No.4 (2024)

DOI: 10.62524/msj.2024.2.4.16

Міжнародно-правове регулювання поняття бойового імунітету та його застосування в умовах збройного конфлікту в Україні

Гюндуз Мамедов
кандидат юридичних наук, доцент, заслужений юрист України
молодший науковий співробітник
Центральний науково-дослідний інститут Збройних Сил України
03049, проспект Повітряних Сил, 28 Б, Київ, Україна
e-mail: mga.arcrimea@gmail.com
ORCID: 0000-0003-4562-0556

Віталій Хекало
молодший науковий співробітник
Центральний науково-дослідний інститут Збройних Сил України
03049, проспект Повітряних Сил, 28 Б, Київ, Україна
e-mail: hekalo93@gmail.com
ORCID: 0009-0008-2714-4385

Анотація. У статті йдеться про міжнародно-правове регулювання поняття бойового імунітету та його застосування в умовах збройного конфлікту з російською федерацією, який триває з 2014 року. Актуальність публікації зумовлено необхідністю дотримання норм міжнародного гуманітарного права та функціонування належної й ефективної системи відповідальності за порушення законів і звичаїв війни. Основними методами досліджень є методи аналізу та синтезу, дедукції та індукції. Результатами статті є визначення напрямів подальшого зміцнення правової бази відповідно до міжнародних зобов'язань України. Матеріали статті можуть бути корисними командному складу сил оборони та безпеки України, помічникам командирів з правової роботи (юридичним радникам з міжнародного гуманітарного права), командирам і офіцерам структурних підрозділів військових частин та органів військового управління, а також науковцям і дослідникам у галузі міжнародного гуманітарного та кримінального права, розвитку оборонної сфери держави.

Ключові слова: бойовий імунітет, комбатант, міжнародне гуманітарне право, збройний конфлікт, бойові дії.

Вступ (Introduction)

Бойовий імунітет – правовий принцип, згідно з яким комбатанти, тобто особи, які беруть безпосередню участь у воєнних діях, не підлягають кримінальній відповідальності за свої дії на полі бою, якщо ці дії відповідають законам та звичаям війни. Цей принцип є частиною міжнародного гуманітарного права і має на меті регулювати ведення війни, забезпечуючи захист як бійців, так і цивільного населення (*Immunities | How does law protect in war? – Online casebook)*.

Бойовий імунітет забезпечує комбатантам виняток із підсудності за дії, вчинені під час збройних конфліктів, за умови дотримання законів і звичаїв війни. Цей принцип відіграє вирішальну роль у регулюванні поведінки на полі бою, встановлюючи чіткі межі. Це ключовий елемент, що надає комбатантам певні правові гарантії, звільняючи їх від відповідальності за дії, вчинені під час ведення бойових дій відповідно до законів і звичаїв

війни. Однак застосування імунітету не є абсолютним та потребує сумлінного і належного дотримання норм міжнародного гуманітарного права. В умовах збройного конфлікту в Україні, що зумовлений збройною агресією рф, що триває з 2014 року, дослідження поняття бойового імунітету, його історичного розвитку та сучасних інтерпретацій має сприяти вдосконаленню заходів щодо попередження і захисту військовослужбовців Збройних Сил України (далі – ЗС України) від вчинення міжнародних злочинів шляхом упровадження та виконання норм міжнародного гуманітарного права.

Водночас, заглиблення у вивчення міжнародного гуманітарного права відкриває нові перспективи для розуміння правил ведення бойових дій, а також особливостей застосування "бойового імунітету".

Матеріали та методи (Materials and Methods)

1. Бойовий імунітет відповідно до положень міжнародного гуманітарного права

Поняття **"бойовий імунітет (combat immunity)"** відоме в міжнародному (*Immunities | How does law protect in war? – Online casebook)* та національному праві інших країн [29]. Він означає, що комбатант не несе відповідальності за дії в умовах бойової обстановки або проведення військових заходів, за винятком порушення законів і звичаїв війни.

Згідно з нормами міжнародного гуманітарного права учасників збройних конфліктів поділяють на дві основних групи: комбатанти та некомбатанти [59], [66]. Належність учасника збройного конфлікту до тієї чи іншої групи визначає його правовий статус, що надає йому певні права та обов'язки [34].

Термін "комбатант" позначає право брати безпосередню участь у бойових діях. Як було зазначено у доповіді Міжамериканської комісії з прав людини, "привілеєм комбатанта є, по суті справи, дозвіл вбивати комбатантів противника або завдавати їм поранення, а також знищувати інші військові об'єкти противника" [33].

Уперше коло осіб, що мають право брати участь у збройних діях, було окреслено у IV Гаазькій конвенції 1907 р., що визнавала такими загони добровольців, а також мешканців незахопленої території, які добровільно беруться за зброю для боротьби з ворогом, що наступає, але не встигають утворити організовані збройні формування [2].

Основою міжнародного гуманітарного права, яке застосовується в умовах збройного конфлікту та є обов'язковим для сторін збройного конфлікту на сьогодні є чотири Женевські конвенції від 12 серпня 1949 року про захист жертв війни, а також два Додаткові протоколи до них від 8 червня 1977 року.

Відповідно до пункту 2 статті 43 Додаткового протоколу I до Женевських конвенцій 1949 року під **комбатантом** мають на увазі особу, яка входить до складу збройних формувань сторони, що перебуває у стані збройного конфлікту, і має право безпосередньо брати участь у воєнних діях. Пункт 2 статті 43 Додаткового протоколу I також визначає, що збройні сили сторони, яка перебуває в конфлікті, складаються з усіх організованих збройних сил, груп і підрозділів, що перебувають під командуванням особи, відповідальної перед цією стороною за поведінку своїх підлеглих, навіть якщо ця сторона представлена урядом чи владою, невизнаними супротивною стороною. Такі збройні сили підпорядковані внутрішній дисциплінарній системі, яка забезпечує дотримання норм міжнародного права, застосовуваних у період збройних конфліктів [7].

Також міжнародне гуманітарне право визнає комбатантами:

1) жителів неокупованої території, які під час наближення ворога озброюються, щоб чинити опір силам загарбника, не маючи часу сформуватися в регулярні війська, за умови, що вони мають зброю відкрито й дотримуються законів і звичаїв війни, однак лише на період, необхідний для того, щоб відбити напад [5], пункт 6 статті 4);

2) членів інших ополчень та добровольчих загонів, зокрема членів організованих рухів опору, які належать до однієї зі сторін конфлікту й діють на своїй території або за її межами, навіть якщо цю територію окуповано, за умови, що ці ополчення або добровольчі загони, зокрема організовані рухи опору, відповідають таким умовам:

a) ними командує особа, яка відповідає за своїх підлеглих;

b) вони мають постійний відмітний знак, добре розпізнаваний на відстані;

c) вони носять зброю відкрито;

d) вони здійснюють свої операції згідно із законами та звичаями війни [5], пункт 2 статті 4a).

Додатковим протоколом I було внесено ясність щодо умов, які містились у визначенні різних категорій комбатантів. Зокрема, це стосуються тієї частини збройних сил, які не є регулярними військами і мають відповідати наступним ознакам:

1) наявність особи, відповідальної за поведінку своїх підлеглих, що є важливим елементом для розрізнення актів жорстокого насильства, які є результатом самостійної одноосібної ініціативи і дій під час збройних конфліктів. Поняття відповідального командування не означає, що це командування має бути законним або "добропорядним". Досить, щоб воно володіло здатністю контролю і режимом внутрішньої дисциплінарної системи для комбатантів. Наявність командира ще не гарантує ведення бойових дій у рамках, встановлених міжнародним гуманітарним правом. Особи, які взялися за зброю або здійснюють ворожі дії поодинці або групами в декілька осіб, мають розглядатися як злочинці. Основне в цій умові – це гарантія того, що іррегулярні озброєні сили організовані та відповідно керовані, дисципліновані і перебувають під керівництвом конкретної особи командира (Полторак, Савинский, 1976), відповідно існує взаємна відповідальність за відданий наказ і його виконання і саме цю обставину забезпечує здібність до виконання правил збройного конфлікту (Щоголєв)..

2) зобов'язання дотримання норм гуманітарного права за своєю природою тяжіє над комбатантами і збройними силами. Усвідомлення цього зобов'язання є невід'ємною частиною визначення комбатанта. Однак порушення норм гуманітарного права комбатантами не може бути використано для позбавлення їх статусу комбатанта або військовополоненого. Крім того, одна сторона в збройному конфлікті не може виправдати своє недотримання норм гуманітарного права тим, що противна сторона також не дотримується його (Щоголєв).

3) зобов'язання носити відзнаки, а також відкрито носити зброю і відрізняти себе від цивільних осіб. Різниця між комбатантом і цивільною особою залишається однією з основних умов надання статусу військовополоненого взятому в полон комбатанту. Додатковий протокол I вніс ясність в зобов'язання, що стосуються носіння відзнак, відкритого носіння зброї, а також в зобов'язання відрізняти себе від цивільного населення, які визначаються III Женевською конвенцією. Відповідно до частини 3 статті 44 Додаткового протоколу I комбатанти зобов'язані відрізняти себе від цивільного населення в той час, коли вони беруть участь у нападі або у воєнній операції, що є підготовкою до нападу. Водночас, Додатковий протокол I визнає, що під час збройних конфліктів бувають такі ситуації, коли через характер воєнних дій озброєний комбатант не може відрізняти себе від цивільного населення. У цих ситуаціях Протокол передбачає, що комбатант зберігає свій статус комбатанта за умови відкритого носіння своєї зброї в таких ситуаціях:

a) під час кожного воєнного конфлікту;

b) у той час, коли він перебуває на очах у противника в ході розгортання в бойові порядки, що передує початку нападу, в якому він має взяти участь [7].

Комбатанти є законними учасниками збройного конфлікту, мають право брати безпосередню участь у бойових діях і відповідно є правомірним об'єктом нападу [58].

Комбатант не може бути підданий судовому переслідуванню за участь у бойових діях, навіть якщо б ці дії вважались серйозним злочином у мирний час. Водночас, право застосовувати насилля жорстко обмежено межами міжнародного права, і у випадку порушення правил ведення війни комбатанта може бути притягнуто до відповідальності [60].

Справа німецького генерала Лотара Рендуліча, якого звинуватили у вчиненні воєнних злочинів під час відступу своєї армії з Норвегії у грудні 1944 р., є основою загального стандарту щодо відповідальності за рішення, ухвалені під час ведення бойових дій. У ході судового процесу над Л. Рендулічем у рамках Нюрнберзького трибуналу (1945 р.) німецькому генералу було інкриміновано віддання наказу на відселення цивільного населення та руйнування цивільної інфраструктури під час організації оборони його армії в Норвегії від ймовірного наступу СРСР у грудні 1944 р. З огляду на умови ст. 23(g) IV Конвенції про закони і звичаї війни на суходолі від 18 жовтня 1907 року (заборона знищувати або захоплювати власність ворога, крім випадків, коли таке знищення або захоплення зумовлено військовою необхідністю) суд відхилив звинувачення, дійшовши висновку про те, що дії Рендуліча були виправдані військовою необхідністю за умов, що склалися на той час. Відповідно до вказаного стандарту дії командирів потрібно оцінювати на підставі інформації, наявної на момент ухвалення того чи іншого рішення. Будь-які рішення командирів, військовослужбовців або інших осіб, відповідальних за планування, дозвіл та здійснення воєнних операцій (бойових дій), мають розглядатись судом з урахуванням інформації, що могла бути обґрунтовано доступною особі на момент планування, санкціонування та здійснення воєнних операцій. Суд не має враховувати інформацію, що стала відомою та доступною після проведення операції (The United Nations. War Crimes Commission. Law Reports of Trials of War Criminals. London: Majesty's Stationery Office. 1949. Volume 8, 92 p.).

У воєнній та політичній історії відомі випадки, коли військових командирів і солдатів, яких вважали національними героями у своїй країни,‑визнавали воєнними злочинцями за скоєні міжнародні злочини. Зокрема, авторитетний боснійсько-хорватський політик та генерал Слободан Праляк, у 2004 році звинувачений Міжнародним трибуналом по колишній Югославії у скоєнні воєнних злочинів (зокрема в катуванні та масових убивствах, знищенні об'єктів цивільної інфраструктури та культурної спадщини у м. Мостар). 29 травня 2013 року Праляка засуджено до 20 років позбавлення волі за скоєні міжнародні злочини [42].

Отже, розроблення планів ведення бойових дій (планування) передбачає складний процес створення варіантів дій для виконання ключових задач, визначених командиром, із метою виконання завдання в умовах можливих обмежень, виявлених під час оцінювання. Процес передбачає виділення військ для виконання поставленого завдання та організацію взаємодії, щоб досягти його виконання за цих обмежень та неминучих лімітів наявних ресурсів. Зокрема, для проведення операції визначаються часові межі, сили й засоби для виконання відповідних завдань, а також застосування засобів комплексного ураження супротивника (Процес ухвалення рішень під час бойових дій. (2018). МКЧХ).

2. Досвід окремих країн у питанні щодо застосування бойового імунітету

Велика Британія

Передбачено, що Міністр оборони може встановлювати імунітет Збройних сил Великої Британії (Crown Proèeedings (Armed Forces) Act 1987) у разі загрози національній безпеці та проведення воєнних операцій за межами Об'єднаного Королівства у тих випадках, коли це стосується скасування відповідальності військовослужбовців за загибель, поранення чи травмування, заподіяні іншій особі під час виконання бойових завдань та під час бойових чергувань. Крім того зазначено, що держава не несе відповідальності за загибель чи поранення військовослужбовців, отриманих внаслідок особливостей місцевості, природних

умов, а також стану повітряних суден, кораблів, бойової техніки, що експлуатуються в окремих умовах [49].

За вказаними обставинами встановлено відповідний судовий контроль. Тому лише суд може встановити окремі випадки, коли імунітет не поширюється на військовослужбовців.

Принцип бойового імунітету полягає у тому, що військовослужбовці, які дійсно беруть участь у воєнних діях (боях), не можуть бути притягнуті до загальноправової відповідальності за недбалість, дії чи бездіяльність. Такий підхід підтверджено рішеннями суддів та, відповідно, він становить частину національного законодавства Об'єднаного Королівства [49].

Наприклад, у рішенні Річард Мулкахі проти Міністерства оборони Великої Британії (Richard Mulcahy v Ministry of Defence)[1] Апеляційний Суд постановив, що під час виконання бойових завдань та операцій на Збройні сили не покладаються зобов'язання проявляти зайву обережність щодо можливих втрат та поранень серед військовослужбовців.

Сполучені Штати Америки

Стаття 2680 (J) Кодексу 28 (Судова влада та Судовий процес) (GovInfo | U.S. Government Publishing Office) встановлює імунітет Уряду Сполучених Штатів Америки від будь-яких претензій у зв'язку із бойовими діями її Армії, Військово-Морських Сил, Берегової охорони у воєнний час.

У Справі "Ферес проти США" (Feres v United States) Верховний Суд, з-поміж іншого, дійшов висновків, що Федеральний закон виключає будь-які претензії (та позови) за поранення (тілесні ушкодження), отримані військовослужбовцями внаслідок недбалості інших військовослужбовців під час несення військової служби (ICD – Feres v. United States – Asser Institute. ICD – Home – Asser Institute).

Американські суди дійшли висновку про те, що імунітет військовослужбовців на час бойових дій має звільнити військових командирів від сумнівів та вагань, що їм доведеться виступати відповідачами в суді [41].

Основні принципи та тлумачення ситуацій щодо відповідальності (або її відсутності) командирів та військовослужбовців у США, викладено в Книзі-довіднику "Право військових конфліктів" (Law of Armed Conflict Deskbook), в "Операційному праві" (Operational law), а також у судових рішеннях.

У вказаних документах передбачено гнучкість та необхідність проведення детального аналізу та вивчення усіх обставин, у яких діяв командир, та якими умовами він керувався. У будь-якому разі, оцінювання відповідальності командира потребує оцінювання того, чи була дія актуальна у той конкретний час ухвалення рішення (Convention on the Prohibition of the Use, Stockpiling, Production and Transfer of Anti-Personnel Mines and on their Destruction, 1997).

Канада

Особливістю Канади, як і деяких інших країн, є наявність розвиненої системи військової юстиції та права. У Кримінальному кодексі Канади (Criminal Code. Justice Laws Website – Site Web de la lÃgislation (Justice), 1985), зазначено, що його норми не впливають на закони, що стосуються Збройних сил Канади.

Цей законодавчий припис не означає, що військовослужбовці не можуть бути притягнутими до відповідальності відповідно до норм Кримінального кодексу. У цьому випадку йдеться про те, що військовослужбовці не звільнені від відповідальності, а звільнені від кримінальних процесуальних заходів, якщо військове командування вирішить, що військовослужбовець має відповідати за злочин, передбачений Кримінальним кодексом, перед військовим трибуналом. Справи, пов'язані із військовослужбовцями, мають

[1] *Mulcahy v Ministry of Defence [1996] EWCA Civ 1323* (1996, 21 Febr.). British and Irish Legal Information Institute. http://www.bailii.org/ew/cases/EWCA/Civ/1996/1323.html

розглядатися військовими судами. Питання щодо відповідальності військовослужбовців врегульовано відповідно до "Національного Акту із Оборони" (National Defence Act) та "Дисциплінарним кодексом військової служби" (Code of Service Discipline), який є другою частиною Акту (*National Defence Act*. Justice Laws Website – Site Web de la lÃgislation (Justice), 1985).

Ізраїль

Ізраїль не несе відповідальності за втрати, завдані Армією Оборони Ізраїлю під час бою, навіть якщо учасники бойових дій (комбатанти) зазнали втрат через недбалість (Abraham, 2021). Ізраїль як держава не несе відповідальності за дії, вчинені в ході воєнних операцій Армією Оборони Ізраїлю [23].

У Кримінальному законі Ізраїлю [40] вказано, що жодну особу не може бути притягнено до кримінальної відповідальності, якщо вона була зобов'язана відповідно до законодавства та уповноважена вчинити певні дії. Також особа звільняється від кримінальної відповідальності в разі, якщо вона вчинила дії за наказом компетентного органу, якому вона зобов'язана підпорядковуватись згідно із законодавством, якщо тільки наказ не був явно злочинним.

Франція

Стаття 16 Французького загального військового статуту (Le statut général des militaires français) зазначає, що військовослужбовці не несуть кримінальної відповідальності на підставі статті 121-3 Кримінального кодексу Франції за ненавмисні дії, вчинені під час виконання ними своїх службових обов'язків, у зв'язку з урахуванням труднощів, які можуть виникати під час виконання складних завдань, покладених на них законом. Йдеться про звільнення від відповідальності за необережність або недбалість, якщо особа не бажала настання шкоди. У цьому випадку законодавство Франції враховує складні, непередбачувані обставини, що можуть виникати в ході проведення бойових місій, і передбачає гнучкий підхід для визначення випадків, коли відповідальність настає або може й не настати, з огляду на окремі випадки, що можуть мати місце під час бойових дій.

Результати (Results)

1. Визначення бойового імунітету у національному законодавстві України

21 березня 2022 року набрав чинності Закон України від 15 березня 2022 року № 2124-IX "Про внесення змін до Кримінального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо визначення обставин, що виключають кримінальну протиправність діяння та забезпечують бойовий імунітет в умовах дії воєнного стану".[2] Вказаним законом Розділ VIII Кримінального кодексу України (далі – КК України) доповнено статтею 43-1 "Виконання обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України" з чотирма частинами.[3] Згідно із наведеною статтею не є кримінальним правопорушенням діяння (дія або бездіяльність), вчинене в умовах воєнного стану або в період збройного конфлікту та спрямоване на відсіч та стримування збройної агресії російської федерації або агресії іншої країни, якщо це заподіяло шкоду життю або здоров'ю особи, яка здійснює таку агресію, або заподіяло шкоду правоохоронюваним інтересам, за відсутності ознак катування чи застосування засобів ведення війни, заборонених міжнародним правом, інших порушень законів та звичаїв війни, що передбачені міжнародними договорами, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України (частина 1 статті 43-1 КК України) (Про внесення змін до Кримінального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо

[2] Закон України "*Про внесення змін до Кримінального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо визначення обставин, що виключають кримінальну протиправність діяння та забезпечують бойовий імунітет в умовах дії воєнного стану*" № 2124-IX (2022). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2124-20#Text

[3] *Кримінальний кодекс України*. № 2341-III (2024). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text

визначення обставин, що виключають кримінальну протиправність діяння та забезпечують бойовий імунітет в умовах дії воєнного стану, 2022).

Внесено зміни до Закону України "Про оборону України". Зокрема, статтю 1 вказаного закону було доповнено визначенням "бойовий імунітет". Під бойовим імунітетом мають на увазі звільнення військового командування, військовослужбовців, поліцейських поліції особливого призначення Національної поліції України, добровольців Сил територіальної оборони Збройних Сил України, працівників правоохоронних органів, які відповідно до своїх повноважень беруть участь в обороні України, осіб, визначених Законом України "Про забезпечення участі цивільних осіб у захисті України", від відповідальності, у тому числі кримінальної, за втрати особового складу, бойової техніки чи іншого військового майна, наслідки застосування збройної та іншої сили під час відсічі збройної агресії проти України або ліквідації (нейтралізації) збройного конфлікту, виконання інших завдань з оборони України із застосуванням будь-яких видів зброї (озброєння), настання яких з урахуванням розумної обачності неможливо було передбачити при плануванні та виконанні таких дій (завдань) або які охоплюються виправданим ризиком, крім випадків порушення законів та звичаїв війни або застосування збройної сили, визначених міжнародними договорами, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України (стаття 1 Закону України "Про оборону України").

Сутність вказаних змін до законодавства, виходячи із законодавчих положень ст. 43-1 КК України, полягає у правомірному заподіянні шкоди особам та об'єктам кримінально-правової охорони в умовах збройного конфлікту. Виконання обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України є обставиною, що виключає кримінальну протиправність в умовах збройного конфлікту. Однак це не означає, що приписи ст. 43-1 КК України нібито ставлять особу, яка здійснює захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України, поза законом (Птащенко).

Заподіяна шкода має бути позбавлена ознак катування. Кримінально-правовий зміст поняття "катування" сформульовано в ч. 1 ст. 127 КК України: "Катування, тобто умисне заподіяння сильного фізичного болю або фізичного чи морального страждання шляхом нанесення побоїв, мучення або інших насильницьких дій з метою примусити потерпілого чи іншу особу вчинити дії, що суперечать їх волі, у тому числі отримати від нього або іншої особи відомості чи визнання, або з метою покарати його чи іншу особу за дії, скоєні ним або іншою особою чи у скоєнні яких він або інша особа підозрюється, а також з метою залякування чи дискримінації його або інших осіб" (Про внесення змін до Кримінального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо визначення обставин, що виключають кримінальну протиправність діяння та забезпечують бойовий імунітет в умовах дії воєнного стану, 2022).

Умовою захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України також є заборона застосовувати засоби ведення війни, заборонені міжнародним правом, порушувати закони та звичаї війни, що передбачені міжнародними договорами, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України (Птащенко).

Окрім того, відповідно до частини 4 статті 43-1 КК України, не вважається виконанням обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України діяння (дія або бездіяльність), спрямоване на відсіч та стримування збройної агресії російської федерації або агресії іншої країни, яке явно не відповідає небезпечності агресії або обстановці відсічі та стримування, не було необхідним для досягнення значної суспільно корисної мети у конкретній ситуації та створило загрозу для життя інших людей або загрозу екологічної катастрофи чи настання інших надзвичайних подій більшого масштабу (Про внесення змін до Кримінального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо

визначення обставин, що виключають кримінальну протиправність діяння та забезпечують бойовий імунітет в умовах дії воєнного стану, 2022).

Військове командування, військовослужбовці, добровольці Сил територіальної оборони Збройних Сил України, працівники правоохоронних органів, які відповідно до своїх повноважень беруть участь в обороні України, особи, визначені Законом України "Про забезпечення участі цивільних осіб у захисті України",[4] під час відсічі збройної агресії проти України або ліквідації (нейтралізації) збройного конфлікту, виконання інших завдань з оборони України із застосуванням будь-яких видів зброї (озброєння), зобов'язані дотримуватися законів та звичаїв війни та застосування збройної сили, визначених міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України" (Про оборону України, 2024, стаття 17). Зокрема, основними принципами, якими сторони мають керуватися у збройному конфлікті, є: розрізнення; військової необхідності; пропорційності; гуманності. Вказані принципи визначають ключові обмеження для того, щоб зменшити потенційні наслідки збройного конфлікту. Порушення цих принципів залежно від їхнього характеру може сприйматися як міжнародний злочин. Ці принципи залишаються незмінними та застосовуються для оцінювання будь-яких нових методів і засобів ведення війни. Відповідні необхідно сприймати не буквально, а з урахуванням тенденцій сучасних воєн. Відповідно ті засоби і методи, які використовуються в сучасних війнах, мають відповідати давно сформованим і усталеним принципам МГП.

Правовою основою оборони держави та діяльності ЗС України є Конституція України, Закони України "Про оборону України", "Про Збройні Сили України", інші законодавчі акти України та відповідні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Також у вказаних актах, зокрема, містяться положення щодо необхідності дотримання принципів і норм міжнародного права (Про оборону України, 2024, стаття 2, Про Збройні Сили України, 2023, стаття 2).

Кожен військовослужбовець зобов'язаний знати і неухильно дотримуватися прийнятих Україною норм міжнародного гуманітарного права (Про Статут внутрішньої служби Збройних Сил України, 2023). Командир (начальник) зобов'язаний знати, дотримуватися особисто та вимагати від особового складу неухильного дотримання норм міжнародного гуманітарного права. На виконання статті 2 Закону України "Про оборону України" та з метою забезпечення дотримання принципів і норм міжнародного гуманітарного права військовослужбовцями і працівниками ЗС України наказом Міністерства оборони України від 23 березня 2017 року №164 затверджено Інструкцію про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах України (Про затвердження Інструкції про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах України, 2022, пункти 2, 4, глава 1, розділ 2).

2. Відповідальність за недотримання умов застосування бойового імунітету

Уміле використання норм МГП під час виконання поставлених завдань та розуміння відповідальності за недотримання норм МГП є запорукою успішного виконання бойових завдань, які не матимуть наслідком відповідальність командирів (начальників) та підлеглих військовослужбовців України за злочини, пов'язані з порушенням норм МГП; фактором підвищення професійності та боєздатності армії, демонстрації спроможності України вести бойові дії у чіткій відповідності до норм та звичаїв війни.

До кримінальної відповідальності притягуються особи, які вчинили серйозні порушення МГП (серйозними порушеннями МГП є: серйозні порушення, направлені проти людей; серйозні порушення, направлені проти майна; серйозні порушення, вчинені шляхом

[4] Закон України "*Про забезпечення участі цивільних осіб у захисті України*" № 2114-IX (2022). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2114-20#Text

віроломного використання міжнародно визнаних розпізнавальних емблем (знаків) і сигналів).

Інструкцією з МГП встановлено, що військовослужбовців та працівників ЗС України за порушення норм МГП може бути притягнено як до дисциплінарної, так і до кримінальної відповідальності (Про затвердження Інструкції про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах України, 2022, пункти 2, 4, глава 1, розділ 2). За порушення норм МГП, які не передбачають притягнення до кримінальної відповідальності, військовослужбовці несуть дисциплінарну відповідальність відповідно до вимог статутів ЗС України та інших нормативно-правових актів України. Той факт, що порушення права збройних конфліктів було вчинено підлеглою особою, не звільняє її начальників від дисциплінарної чи кримінальної відповідальності, якщо вони мали в своєму розпорядженні інформацію щодо намірів підлеглого і не вжили всіх можливих запобіжних заходів щодо відвернення порушень, а також якщо, маючи інформацію про вже скоєний злочин, не вжили заходів щодо притягнення до відповідальності винних [16].

Сторони, які перебувають у збройному конфлікті, мають вживати заходів як спільно, так і в індивідуальному порядку, у співробітництві з ООН та відповідно до Статуту ООН (Про затвердження Інструкції про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах України, 2022, пункт 9, розділ 8, глава 1).

Категорія найтяжчих міжнародних злочинів має досить своєрідне закріплення у національному кримінальному законодавстві, оскільки їхні положення не відповідають нормам міжнародного права.

Норми національного законодавства, які містять відповідальність за серйозні порушення норм МГП, передбачені розділом XX КК України “Кримінальні правопорушення проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку” (Кримінальний кодекс України, 2024, Розділ XX). Водночас, злочини проти людяності як правова категорія взагалі відсутні в переліку криміналізованих діянь. КК України також не містить визначення воєнних злочинів, як це пропонується у статті 8 Римського статуту Міжнародного кримінального суду (найбільш вичерпний перелік воєнних злочинів).[5] Єдина можливість кваліфікувати подібні діяння – стаття 438 Кримінального кодексу України, яка дуже широко криміналізує “порушення законів та звичаїв війни”,[6] тобто охоплює всі можливі порушення законів та звичаїв ведення війни. Окрім того, попри відсутність законодавчого визначення “воєнних злочинів” на національному рівні, деякі склади “військових злочинів”, які передбачені розділом XIX КК України, мають всі ознаки “воєнних злочинів” (наприклад, склади злочинів, передбачені статтями 432–435 КК України: мародерство; насильство над населенням у районі воєнних дій; погане поводження з військовополоненими; незаконне використання символіки Червоного Хреста, Червоного Півмісяця, Червоного Кристала та зловживання ними) (Кримінальний кодекс України, 2024, Розділи XIX, XX). 20 травня 2021 р. Верховна Рада України підтримала проєкт Закону України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації норм міжнародного кримінального та гуманітарного права”. Зокрема, законопроєкт доповнює КК України окремими статтями, які містять відповідальність за міжнародні злочини.[7] Водночас, станом на 2024 рік законопроєкт не набув чинності.

[5] *Римський статут Міжнародного кримінального суду*. Статут Міжнародних судів (2002). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text
[6] Свиридова, Д., & Павлюк, А. (2022, 15 вер.). *Проблемні питання належної кваліфікації воєнних злочинів*. Azones. https://azones.law/analytics/problemni-pytannya-nalezhnoyi-kvalifikatsiyi-voyennyh-zlochyniv/
[7] *Юридичні аргументи щодо законопроєкту “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації норм міжнародного кримінального та гуманітарного права*”. https://www.facebook.com/ULAGroup.lawyers/posts/1343113586089205.

a) Роль Міжнародного кримінального суду в забезпеченні правосуддя за міжнародні злочини в Україні

Україна подала дві заяви про визнання юрисдикції Міжнародного кримінального суду (далі – МКС) щодо ймовірних злочинів, вчинених на території України під час подій Революції Гідності (25 лютого 2014 року) (Заява Верховної Ради України до Міжнародного кримінального суду про визнання Україною юрисдикції міжнародного кримінального суду щодо скоєння злочинів проти людяності вищими посадовими особами держави, які призвели до особливо тяжких наслідків та масового вбивства українських громадян під час мирних акцій протестів у період з 21 листопада 2013 року по 22 лютого 2014 року, 2014), та у зв'язку зі збройним конфліктом (Про Заяву Верховної Ради України "Про визнання Україною юрисдикції Міжнародного кримінального суду щодо скоєння злочинів проти людяності та воєнних злочинів вищими посадовими особами російської федерації та керівниками терористичних організацій "ДНР" та "ЛНР", які призвели до особливо тяжких наслідків та масового вбивства українських громадян", 2015). З 2015 року Україна визнала юрисдикцію МКС щодо подій у Криму та на сході Україні . З 2 березня 2022 році Офіс прокурора МКС розпочав розслідування міжнародних злочинів, вчинених під час збройного конфлікту в Україні в період з 21 листопада 2013 року, після звернення до МКС 43 країн стосовно ситуації в Україні в результаті широкомасштабного збройного вторгнення рф. 23 березня 2023 року Генеральний прокурор і секретар Міжнародного кримінального суду підписали угоду про відкриття офісу Представництва МКС в Україні, який розпочав свою роботу в Україні з 14 вересня 2023 року (Міжнародне співробітництво Офісу Генерального прокурора. Ключові напрями та результати, 2024).

Основний принцип роботи МКС – комплементарність. Тобто доповнення національних судових систем країн, що є сторонами збройного конфлікту, а не підміна їх собою. Суд починає слідчі дії лише тоді, коли національні системи правосуддя країн, що є сторонами збройного конфлікту, не в змозі або не бажають розглядати такі злочини. Зокрема, наприклад, у Кримінальному кодексі України немає статті, яка б карала за злочини проти людяності. Окрім того, МКС має повноваження притягати до відповідальності як вище політичне та військове керівництво держав сторін збройного конфлікту (у тому числі, глав держав, очільників виконавчої влади, міністрів, керівників інших органів влади), а й безпосередніх організаторів та виконавців злочинів (Ті, хто видав ордер на арешт Путіна: як працює Міжнародний кримінальний суд і чим може допомогти українцям, ZMINA, 2023). Також МКС не розглядає справи заочно. Це означає, що судових процесів не буде, допоки підозрюваних не заарештують. Водночас ані ордери, ані самі справи не мають строків давності. Однак, варто зауважити, що ані росія, ані Україна, не ратифікувала Римський статут. Не ратифікація Статуту МКС не дає Україні можливості повноцінної участі в системі МКС, зокрема формування бюджету; подання заяв для відкриття розслідування, участь у реформуванні Суду; участь у виборах на ключові посади суддів, прокурора МКС та голови канцелярії; співпраця та посилення національної спроможності шляхом активної залученості до системи міжнародної кримінальної юстиції (ULAG, Заступник голови Офісу Президента України Андрій Смирнов вважає, що ратифікацію Римського Статуту, 2022). Ратифікація Римського статуту залишається важливим і актуальним чинником для ефективного розслідування міжнародних злочинів і притягнення винних до відповідальності.

b) Роль універсальної юрисдикції в забезпеченні правосуддя за міжнародні злочини в Україні

До міжнародних злочинів, вчинених в умовах збройного конфлікту в Україні, застосовується механізм універсальної юрисдикції, за яким держава відповідно до положень власного законодавства може розслідувати вказані злочини та притягати винних до відповідальності незалежно від критеріїв загальної частини кримінального права, що

зазвичай застосовуються до злочинів, які не є міжнародними (щодо того, де скоєно злочин, громадянство злочинця, визнання державою юрисдикції міжнародного суду тощо) (Європейська правда, 12 друзів проти Росії: як універсальна юрисдикція дозволяє карати за злочини в Україні, 2022).

Принцип універсальної кримінальної юрисдикції був офіційно впроваджений після Другої світової війни щодо злочинів агресії, геноциду, воєнних злочинів і злочинів проти людяності. Він був зазначений у Женевських конвенціях 1949 року, які визначають правила ведення війни. Конвенції надають право державам притягати до кримінальної відповідальності будь-яку особу, незалежно від її громадянства або місця вчинення злочину, за вчинення злочинів за міжнародним правом (*Як універсальна юрисдикція дозволяє карати за злочини в Україні | LCF, 2022*).

В Угоді про асоціацію, зокрема, йдеться про ратифікацію Римського статуту МКС, передумовою для роботи якого є й втілення універсальної юрисдикції. Крім того, згідно з положеннями чотирьох Женевських конвенцій про захист жертв війни 1949 року, держави – сторони збройного конфлікту зобов'язані переслідувати та притягати до відповідальності всіх осіб, які вчинили міжнародні злочини, без огляду на їхнє громадянство (Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, 2023). Тобто вказаний інструмент дає можливість у рамках національної системи правосуддя певної країни переслідувати злочини, які були вчинені не на її території, а її громадяни не є ані підозрюваними, ані постраждалими [55].

Наразі близько 150 країн світу запровадили механізм універсальної юрисдикції, тобто імплементували у національне законодавство норми міжнародного кримінального і гуманітарного права, зокрема Женевські конвенції, для притягнення до відповідальності за міжнародні злочини (*Як універсальна юрисдикція дозволяє карати за злочини в Україні | LCF, 2022*). Понад 25 країн здійснюють власні розслідування або збирають докази злочинів, вчинених в умовах збройного конфлікту в Україні: Албанія, Бельгія, Болгарія, Данія, Естонія, Ірландія, Іспанія, Італія, Канада, Латвія, Литва, Нідерланди, Німеччина, Норвегія, Польща, Румунія, Словацька Республіка, Словенія, Сполучене Королівство, США, Угорщина, Фінляндія, Франція, Чеська Республіка, Швейцарія, Швеція (Міжнародне співробітництво Офісу Генерального прокурора. Ключові напрями та результати, 2024). Водночас, у національному законодавстві України принцип універсальної юрисдикції не втілений, хоча актуальність його застосування постала одразу після початку російської агресії 2014 року. Особливої гостроти потреба у правовому регулюванні вказаного принципу набула у світлі нового етапу збройної агресії рф, що розпочався 24 лютого 2022 року. Україна, імплементувавши у національне законодавство принцип універсальної юрисдикції, зможе підтвердити свою відданість міжнародному праву [55].

c) Роль національної правоохоронної та судової систем у забезпеченні правосуддя за міжнародні злочини в Україні

В умовах міжнародного збройного конфлікту з рф, що триває з 2014 року, та внаслідок нового етапу російської агресії в лютому 2022 року на території України вчиняються міжнародні злочини. Забезпечення ефективного розслідування порушень законів і звичаїв війни є обов'язком для національних правоохоронних систем та систем правосуддя сторін збройного конфлікту в Україні (ULAG. Правосуддя за міжнародні злочини внаслідок агресії рф: позиція суддів, ветеранів / ветеранок та запит населення України, 2023). Система кримінальної юстиції України зіткнулася з викликом – забезпечити ефективну протидію міжнародним злочинам (воєнним злочинам, злочинам агресії, геноциду тощо). З цією метою у жовтні 2019 року було створено Департамент нагляду у кримінальних провадженнях щодо злочинів, вчинених в умовах збройного конфлікту, Офісу Генерального прокурора (далі – Департамент ОГП), як орган з підтримання публічного обвинувачення в суді, організації і

процесуального керівництва досудовим розслідуванням, вирішення відповідно до закону інших питань під час кримінального провадження, нагляду за негласними та іншими слідчими і розшуковими діями органів правопорядку стосовно міжнародних злочинів, вчинених під час збройного конфлікту в Україні. Департамент ОГП організував системний процес щодо координації роботи органів досудового слідства з фіксації та розслідування серйозних порушень міжнародного гуманітарного права. У 2020 році було створено управління з роботи з АР Крим, містом Севастополь та окремими районами Донецької і Луганської областей, що контролюються проросійськими незаконними збройними формуваннями. Також у прокуратурах Донецької та Луганської областей було створено управління процесуального керівництва у розслідуванні міжнародних злочинів (Мамедов, Марчук 2022; Мамедов, 2024). Розслідування більшості міжнародних злочинів здійснюється переважно у складі слідчих груп, до яких залучаються слідчі різних органів досудового розслідування, незалежно від визначеної для них законом підслідності (Сокуренко, 2023; Методичні рекомендації "Стандарти розслідування воєнних злочинів. Загальна частина", 2023). Окрім того, 25 березня 2022 року Польща, Литва та Україна створили Спільну міжнародну слідчу групу (далі – СМСГ) для розслідування агресії рф та її воєнних злочинів на території України (Joint Investigation Team – JIT), до якої згодом приєдналися Естонія, Латвія, Словаччина, Румунія, Офіс прокурора Міжнародного кримінального суду, Європол (Агентство Європейського Союзу зі співробітництва правоохоронних органів) та Євроюст (Агентство Європейського Союзу зі співробітництва з судовими та поліцейськими органами). Основною метою JIT є сприяння розслідуванню та переслідуванню найтяжчих міжнародних злочинів, скоєних в ході російської агресії проти України.

Обговорення (Discussions)

Основну увагу зосереджено на аналізі міжнародно-правового регулювання поняття бойового імунітету та його застосування в умовах збройного конфлікту в Україні. У статті акцентовано на тому, що використання бойового імунітету не веде до абсолютної безкарності комбатантів, адже вони можуть бути притягнуті до відповідальності за вчинення серйозних міжнародних злочинів. У воєнній та політичній історії відомі випадки, коли військові командири і солдати, які вважалися національними героями у своїй країни, визнавалися воєнними злочинцями за скоєні міжнародні злочини. Важливо не допустити, запобігти повторенню схожого сценарію для командного складу та військовослужбовців ЗС України.

Дослідження підкреслює, що впровадження міжнародного гуманітарного права у ЗС України має на меті не тільки захист осіб, що не беруть участі у збройному конфлікті, а й збільшує ефективність військових дій, забезпечуючи обґрунтованість і законність використання військової сили, особливо з урахуванням розвитку і перспектив застосування новітніх методів і засобів ведення війни.

Висновок (Conclusion)

У статті звернено увагу на те, що застосування бойового імунітету звільняє комбатантів від кримінальної відповідальності за дії, вчинені під час збройних конфліктів (у тому числі, втрати особового складу, бойової техніки чи іншого військового майна, наслідки застосування збройної та іншої сили під час відсічі збройної агресії проти України або ліквідації (нейтралізації) збройного конфлікту, виконання інших завдань з оборони із застосуванням будь-яких видів зброї). Водночас, бойовий імунітет не призводить до безкарності комбатантів, оскільки їх може бути притягнуто до відповідальності за виконання явно злочинного наказу або за вчинення тяжких міжнародних злочинів.

Рекомендації (Recommendations)

Важливо, аби посадові особи органів військового управління, військових частин та підрозділів ЗС України, виконуючи поставлені завдання, дотримувалися норм МГП, передбачивши всі можливі запобіжні заходи з метою уникнення, а якщо це неможливо – зведення до мінімуму втрат серед цивільного населення та збитків цивільним об'єктам. Відповідальні посадові особи мають знати й розуміти свої обов'язки, які визначені нормами національного та міжнародного права, та усвідомлювати негативні наслідки їх невиконання. Окрім того, забезпечення належного ефективного та справедливого правосуддя за наслідками збройного конфлікту є важливим елементом подолання наслідків будь-якого збройного конфлікту. Тож Україна має забезпечити ефективне правосуддя щодо злочинів, вчинених усіма сторонами збройного конфлікту.

Подяки (Acknowledgments)

Автори заявляють, що у них немає конкуруючих інтересів за тематикою статті.

Використані джерела (References)

1. *Конституція України.* № 254к/96-ВР (2020). Розд. 1. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text
2. *IV Конвенція про закони і звичаї війни на суходолі та додаток до неї: Положення про закони і звичаї війни на суходолі*. (1907). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_222#Text
3. *Конвенція про поліпшення долі поранених і хворих у діючих арміях (укр/рос)*. (2006b). Конвенція Організації Об'єднаних Націй. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_151#Text
4. *Конвенція про поліпшення долі поранених, хворих та осіб, які зазнали корабельної аварії, зі складу збройних сил на морі (укр/рос)*. (2006b). Конвенція Організації Об'єднаних Націй. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_152#Text
5. *Женевська конвенція про поводження з військовополоненими (укр/рос).* (2023). Конвенція Організації Об'єднаних Націй. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text
6. *Конвенція про захист цивільного населення під час війни (укр/рос).* (2023b). Конвенція Організації Об'єднаних Націй. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text
7. *Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 червня 1977 року (укр/рос).* (2005). Протокол Організації Об'єднаних Націй. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text
8. *Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв збройних конфліктів неміжнародного характеру (Протокол II), від 8 червня 1977 року (укр/рос)*. (2005). Протокол Організації Об'єднаних Націй. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_200#Text
9. *Римський статут міжнародного кримінального суду*. (2002). Статут Міжнародних судів. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text
10. *Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони.* (2023). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text
11. *Кримінальний кодекс України*. № 2341-III (2024). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text
12. Закон України "*Про оборону України*" № 1932-XII (2024a). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#Text

13. Закон України "*Про Збройні Сили України*" № 1934-XII (2023). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1934-12#Text
14. Закон України "*Про національну безпеку України*" № 2469-VIII (2023a).. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text
15. Закон України *Про основи національного спротиву*" № 1702-IX (2023). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-20#Text
16. Закон України "*Про Статут внутрішньої служби Збройних Сил України*" № 548-XIV (2023). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/548-14#Text
17. Закон України "*Про забезпечення участі цивільних осіб у захисті України*" № 2114-IX (2022). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2114-20#Text
18. Закон України "*Про внесення змін до Кримінального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо визначення обставин, що виключають кримінальну протиправність діяння та забезпечують бойовий імунітет в умовах дії воєнного стану*". № 2124-IX (2022). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2124-20#Text
19. *Про Стратегічний оборонний бюлетень України*. (2021). Рішення Ради національної безпеки і оборони України. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0063525-21#Text
20. *Заява Верховної Ради України до Міжнародного кримінального суду про визнання Україною юрисдикції міжнародного кримінального суду щодо скоєння злочинів проти людяності вищими посадовими особами держави, які призвели до особливо тяжких наслідків та масового вбивства українських громадян під час мирних акцій протестів у період з 21 листопада 2013 року по 22 лютого 2014 року*. Заява Верховної Ради України № 790-VII (2014). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/790-18#Text
21. *Про Заяву Верховної Ради України* "*Про визнання Україною юрисдикції Міжнародного кримінального суду щодо скоєння злочинів проти людяності та воєнних злочинів вищими посадовими особами Російської Федерації та керівниками терористичних організацій "ДНР" та "ЛНР", які призвели до особливо тяжких наслідків та масового вбивства українських громадян"*. Постанова Верховної Ради України № 145-VIII (2015b). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/145-19#Text
22. *Про затвердження Інструкції про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах України*. Наказ Міністерства оборони України № 164 (2022a). (Україна). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0704-17#Text
23. Civil Wrongs (Liability of the State) Law. 5712 – 1952. https://www.adalah.org/uploads/oldfiles/features/compensation/law-e.pdf
24. *Convention on the Prohibition of the Use, Stockpiling, Production and Transfer of Anti-Personnel Mines and on their Destruction – Main Page*. (б. д.). United Nations . Office of Legal Affairs. https://legal.un.org/avl/ha/cpusptam/cpusptam.html
25. *Criminal Code*. Justice Laws Website. Site Web de la lÃgislation (Justice). https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/c-46/page-3.html#docCont
26. *Crown Proceedings* (Armed Forces) Act 1987. https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1987/25/pdfs/ukpga_19870025_en.pdf
27. *Crown Proceedings Act 1947*. Legislation.gov.uk. https://www.legislation.gov.uk/ukpga/Geo6/10-11/44/ni/enacted
28. *Decision 202212245, adopted on 14 November 2022, Decision 20231231, adopted on 2 February 2023 on the assistance measures under the European Peace Facility to support the Ukrainian Armed Forces (UAF) trained by the European Union Military Assistance Mission in support of Ukraine* (EUMAM Ukraine).
29. *Features of commanders' responsibility. "Combat immunity" as one of the guarantees of protection of the rights of servicemen*. (2021). https://defence.org.ua/wp-content/uploads/doslidzhennya/CDS-Features-of-commanders-responsibility-eng.pdf

30. *GovInfo*. U.S. Government Publishing Office. https://www.govinfo.gov/content/pkg/USCODE-2011-title28/pdf/USCODE-2011-title28-partVI-chap171-sec2680.pdf
31. *ICD. Feres v. United States. Asser Institute*. ICD Home Asser Institute. https://www.internationalcrimesdatabase.org/Case/1001/Feres-v-United-States/
32. *Immunities. How does law protect in war?* https://casebook.icrc.org/a_to_z/glossary/immunities.
33. *Inter-American Commission on Human Rights*. Report on Terrorism and Human Rights. OEA/Ser.L/ – V/ II.116 Doc. 5 rev. 1 corr., 22 October 2002, para. 68.
34. Kolotukha, I. (2023). Signs of a combatant. Comparative analysis in the context of international and domestic armed conflicts. *Uzhhorod National University Herald. Series. Law*, *2* (74), 161–166. https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.74.60
35. *LOI n° 2005-270 du 24 mars 2005 portant statut général des militaires (1).*. Légifrance. https://www.legifrance.gouv.fr/jorf/id/JORFTEXT000000808186
36. *Mladić (IT-09-92)*. Trial Judgement in the case of Ratko Mladić to be rendered on 22 November 2017. https://www.icty.org/en/case/mladic
37. *Mulcahy v Ministry of Defence [1996] EWCA Civ 1323* (1996, Febr. 21). British and Irish Legal Information Institute. http://www.bailii.org/ew/cases/EWCA/Civ/1996/1323.html
38. *National Defence Act*. Justice Laws Website. Site Web de la lÃ©gislation (Justice). https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/N-5/index.html
39. Nobuo Hayashi. *Honest errors, the rendulic rule, and modern combat decision-making*. Lieber Institute. West Point. 24 October, 2023. https://lieber.westpoint.edu/honest-errors-rendulic-rule-modern-combat-decision-making/
40. *Penal law*. 5737-1977. http://www.oecd.org/investment/anti-bribery/anti-briberyconvention/43289694.pdf
41. *The Federal Tort Claims Act (FTCA): A Legal Overview*. 17 April, 2023. http://sgp.fas.org/crs/misc/R45732.pdf
42. The Prosecutor v. Jadranko Prlić, Bruno Stojić, Slobodan Praljak, Milivoj Petković, Valentin Ćorić & Berislav Pušić. (2024). *International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia Tribunal Pénal International pour l'ex.*
43. *The principle of complementarity: International Justice in Ukraine*. (2020). Report by ULAG. https://ulag.org.ua/reports-and-materials/principle-of-complementarity-international-justice-in-ukraine
44. The United Nations. War Crimes Commission. (1949). Law Reports of Trials of War Criminals. *Majesty's Stationery Office, 8,* 92. https://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/Holocaust/Hostages-Trial.pdf
45. The United Nations. War Crimes Commission. (1949). Law Reports of Trials of War Criminals. *Majesty's Stationery Office, 8,* 92. https://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/Holocaust/Hostages-Trial.pdf
46. *The War on Compensation: Troubling Signs for Civilian Casualties in the Gaza Strip*. EJIL: Talk! https://www.ejiltalk.org/the-war-on-compensation-troubling-signs-for-civilian-casualties-in-the-gaza-strip/
47. *Search results from Military Legal Resources.* Available Online. (б. д.-b). The Library of Congress. https://www.loc.gov/collections/military-legal-resources/?q=
48. Werle, G., & Jesserger, F. (2020). *Principles of International Criminal Law: Fourth Edition.* Oxford University Press; The United Nations. War Crimes Commission. Law Reports of Trials of War Criminals. (1949). *Majesty's Stationery Office, 8,* 92. https://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/Holocaust/Hostages-Trial.pdf.

49. *UK Armed Forces Personnel and the Legal Framework for Future Operations*. (2013). https://publications.parliament.uk/pa/cm201314/cmselect/cmdfence/writev/futureops/law06.htm
50. Сокуренко, В. В. (2023). *Розслідування воєнних злочинів і пов'язаних з війною кримінальних правопорушень: кримінально-правові, кримінальні процесуальні та криміналістичні аспекти.* Харківський нац. ун-т внутрішніх справ. https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/9a74e628-560a-4e37-b707-d084e7509783/content
51. Мамедов, Г., & Марчук, І. (2022, 1 груд.). *Інституціоналізація справедливості в Україні*. Українська правда. https://www.pravda.com.ua/columns/2022/12/1/7378856/
52. Мамедов, Г. (2024, 14 бер.). *Нова "зброя" для української армії — юридична*. Дзеркало тижня | Mirror Weekly. https://zn.ua/ukr/war/nova-zbroja-dlja-ukrajinskoji-armiji-juridichna.html
53. Мамедов, Г. (2024, 20 лют.). *10 років війни – 10 уроків і висновків для правосуддя*. Українська правда. https://www.pravda.com.ua/columns/2024/02/20/7442675/
54. Свиридова, Д., & Павлюк, А. (2022, 15 вер.). *Проблемні питання належної кваліфікації воєнних злочинів*. Azones. https://azones.law/analytics/problemni-pytannya-nalezhnoyi-kvalifikatsiyi-voyennyh-zlochyniv/
55. Свиридова, Д., & Третьяков, М. (2022, 14 вер.). *Чому Україні необхідно впровадити принцип універсальної юрисдикції*. Azones. https://azones.law/analytics/chomu-ukrayini-neobhidno-vprovadyty-pryntsyp-universalnoyi-yurysdyktsiyi/
56. Пташенко, Д. С. *Виконання обов'язку щодо захисту вітчизни, незалежності та територіальної цілісності україни (стаття 43-1 кримінального кодексу україни): окремі особливості законодавчої регламентації*. https://doi.org/10.30525/978-9934-26-223-4-158
57. 12 друзів проти Росії: як універсальна юрисдикція дозволяє карати за злочини в Україні. (2022, 6 черв.). *Європейська правда*. https://www.eurointegration.com.ua/articles/2022/06/6/7140673/
58. Короткий, Т. Р. (2009). *Понятие "незаконные комбатанты"*. Наукові праці Одеської нац. юридичної академії. Юрид. л-ра. Т. 8. С. 242–251.
59. Лисенко М., & Павлюк А. (2022). *Базові поняття та принципи міжнародного гуманітарного права.* Тренінговий центр прокурорів України. JustTalk. https://justtalk.com.ua/post/bazovi-ponyattya-ta-printsipi-mizhnarodnogo-gumanitarnogo-prava-informatsijna-dovidka-
60. Мадзігон, Н. В. (2018). Правовий статус комбатантів та цивільного населення в контексті імплементації норм міжнародного гуманітарного права в кримінальне законодавство України. *Університетські наукові записки Хмельницького університету управління та права*, *3/4* (67/68), 230–242.
61. *Стандарти розслідування воєнних злочинів.* Загальна частина. (2023). Метод. реком. https://justgroup.com.ua/wp-content/uploads/2023/05/standart-rozsliduvannya_zagalna-chastyna.pdf
62. *Міжнародне співробітництво Офісу Генерального прокурора. Ключові напрями та результати*. Офіс Генерального прокурора. https://www.gp.gov.ua/ua/posts/miznarodne-spivrobitnictvo-ofisu-generalnogo-prokurora-klyucovi-napryami-ta-rezultati
63. *Процес прийняття рішень під час бойових дій*. (2018). Ст. 31. Міжнародний Комітет Червоного Хреста (МКЧХ). https://www.mil.gov.ua/content/books/process0808.pdf
64. Пашковський, М. *Універсальна кримінальна юрисдикція в Україні.* Юридична Газета. https://yur-gazeta.com/interview/universalna-kriminalna-yurisdikciya-v-ukrayini.html

65. Волкова, Н., Свиридова, Д., & Ієгулішвілі, М. (2023). *Правосуддя за міжнародні злочини внаслідок агресії рф: позиція суддів, ветеранів/ветеранок та запит населення України.* ULAG. https://ulag.org.ua/uk/reports-and-materials/capacity-of-ukraines-judicial-system-to-ensure-accountability-for-grave-international-crimes-committed-in-the-course-of-the-russias-aggression-against-ukraine-a-perspective-of-judges-and-veterans-and-the-demand-for-justice-by-the-population-of-uk.
66. Нільсон Мельцер. (2020). *Міжнародне гуманітарне право*. (Етьєн Кюстер, Ред.). МКЧХ. https://www.nsj.gov.ua/files/16606515823.Міжнародне%20гуманітарне%20право.Загальний%20курс%20Нільса%20Мельцера.pdf
67. Полторак, А. И., & Савинский, Л. И. (1976). *Вооруженный конфликт и международное право. Основные проблемы.* Наука.
68. Щоголєв, Д. С. *Визначення поняття "комбатанта".* Практический словарь гуманитарного права. Médecins Sans Frontières. https://slovar-gumanitarnogo-prava.org/content/ article/4/voennoplennye/ https://elar.naiau.kiev.ua/server/api/core/bitstreams/516e1fed-5ba9-4b81-b334-df18d00df87b/content
69. Публікація на Facebook-сторінці ULAG. (2022, 27 трав.). https://www.facebook.com/ULAGroup.lawyers/posts/pfbid02XBMbrcZ4bFhYtRcVijCWvMM3hzxGVZuQXMbPVc2RGRc3o1ni3kvP6o8wQqEyrXMfl.
70. Колодяжна, Д. (2023, 30 бер.). *Ті, хто видав ордер на арешт Путіна: як працює Міжнародний кримінальний суд і чим може допомогти українцям*. Zmina. https://zmina.info/articles/ti-hto-vydav-order-na-putina-yak-praczyuye-mizhnarodnyj-kryminalnyj-sud-i-chym-mozhe-dopomogty-ukrayinczyam/.
71. Силіна, Т. (2020, 24 лист.). *Гюндуз Мамедов: "Саме Україна має шанс покарати РФ за воєнні злочини"*. Дзеркало тижня | Mirror Weekly. https://zn.ua/ukr/internal/hjunduz-mamedov-same-ukrajina-maje-shans-pokarati-rf-za-vojenni-zlochini.html.
72. Силіна, Т. (2020, 25 лист.). *Гюндуз Мамедов: "Саме Україна має шанс покарати РФ за воєнні злочини"*. Ч. 2. Дзеркало тижня | Mirror Weekly. https://zn.ua/ukr/internal/hjunduz-mamedov-same-ukrajina-maje-shans-pokarati-rf-za-vojenni-zlochini-437230.html
73. Щоголєв, Д. С. *Визначення поняття "комбатанта".* https://elar.naiau.kiev.ua/server/api/core/bitstreams/516e1fed-5ba9-4b81-b334-df18d00df87b/content
74. Акимова, Ю. (2023, 2 лист.). *Прокурор Юрій Бєлоусов: "Коли зайдемо в Маріуполь, побачимо, що воєнних злочинів в рази більше"*. РБК-Украина. https://www.rbc.ua/rus/news/prokuror-yuriy-belousov-koli-zaydemo-mariupol-1698873665.html
75. *Юридичні аргументи щодо законопроєкту* "*Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації норм міжнародного кримінального та гуманітарного права".* https://www.facebook.com/ULAGroup.lawyers/posts/1343113586089205.
76. *Як універсальна юрисдикція дозволяє карати за злочини в Україні.* LCF. https://lcf.ua/thought-leadership/litigation/12-druziv-proti-rosiyi-yak-universalna-yurisdiktsiya-dozvolyaye-karati-za-zlochini-v-ukrayini/

The Central Research institute
of the Armed Forces of Ukraine

Military Science. Vol. 2 No.4 (2024)

International legal regulation of the concept of combat immunity and its application in the conditions of the armed conflict in Ukraine

Gyunduz Mamedov
PhD in Law, associate professor, merited lawyer of Ukraine
Junior Research Fellow
The Central Research Institute of the Armed Forces of Ukraine
03049, Povitrianykh Syl avenue, 28 B, Kyiv, Ukraine
e-mail: mga.arcrimea@gmail.com
ORCID: 0000-0003-4562-0556

Vitalii Khekalo
Junior Research Fellow
The Central Research Institute of the Armed Forces of Ukraine
03049, Povitrianykh Syl avenue, 28 B, Kyiv, Ukraine
e-mail: hekalo93@gmail.com
ORCID: 0009-0008-2714-4385

Abstract. The article considers the international legal regulation of the concept of combatant immunity and its application in the context of the ongoing armed conflict between the Russian Federation and Ukraine, which has persisted since 2014. The relevance of this article is dictated by the necessity to adhere to the norms of international humanitarian law. The main methods of the research are analysis and synthesis, deduction, and induction. The results of the article identify directions for further strengthening the legal framework in accordance with Ukraine's international obligations. The materials of the article may be useful for the command staff of Ukraine's defense and security forces, legal advisors on international humanitarian law, commanders and officers of structural units of military parts and bodies of military administration, as well as scholars and researchers in the fields of international humanitarian and criminal law, and the development of the state's defense sector.

Keywords: combat immunity, combatant, international humanitarian law, armed conflict, hostilities.